

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядаються теоретичні підходи до понять «компетенція» та «компетентність», основні характеристики компетентнісного підходу в освіті та його значення для формування інформаційної компетентності вчителя.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, інформаційна компетентність, інформаційна компетентність учителя.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку людського суспільства характеризується збільшенням значенням інформаційних і комунікаційних технологій, збільшенням обсягів інформації, появою високих технологій, що є визначальним чинником розвитку економіки, політики, науки, освіти.

Швидкий розвиток інформаційних технологій (ІТ), які пройшли шлях від предмету вивчення, доступного лише вузькому колу людей, до широкого використання у повсякденному житті, а також зміни в освіті, пов'язані з упровадженням компетентнісного підходу, обумовленого прийняттям Радою Європи в 1996 році переліку загальних ключових компетенцій, ставлять перед педагогічною наукою низку проблемних завдань. До таких питань належить розв'язання завдання формування та розвитку інформаційної компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стратегія модернізації освіти розглядає компетентнісний підхід як основу формування інформаційної компетентності фахівця. Слід зазначити, що про компетентності педагогічна громадськість заговорила у зв'язку з модернізацією освіти. Пов'язано це було з так званим компетентнісним підходом. Варто відмітити, що компетентнісний підхід не є новим у сфері освіти. Орієнтація на засвоєння умінь, способів діяльності була провідною в роботах таких педагогів, як М.Н. Скаткін, І.Я. Лернер, В.В. Краєвський, П.Г. Щедровицький та їх послідовни.

Проблема особистості педагога як суб'єкта педагогічної діяльності, компетентного та здатного до саморозвитку знаходить відображення в сучасних працях українських та російських науковців. Розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячені дослідження таких українських науковців, як Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, М.І. Жалдак, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Парашенко, О.І. Пометун, О.Я. Сав-

ченко, І.В. Табачек, О.І. Шувалова та інших, російських науковців В.А. Адольфа, Є.В. Бондаревської, В.Н. Введенського, І.А. Зимньої, І.Ф. Ісаєва, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, Н.Н. Нацаренус, А.П. Тряпициної, А.В. Хуторського та інших.

Поняття компетентності дістало наукове обґрунтування у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. Проблему компетентності та компетентнісного підходу аналізували Н.В. Баловсяк, Н.М. Бібік, Т.О. Вальфовська, А.В. Василюк, С.У. Гончаренко, І.В. Гушлевська, І.Г. Єрмаков, І.О.Зимня, С.Ф.Клепко, К.В.Корсак, А.К. Маркова, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, Дж. Равен, І.В. Родигіна, О.Я. Савченко, Л.В. Сохань, І.М. Тараненко, А.В. Хуторської та ін.

Формулювання цілей статті: проаналізувати та визначити компетентнісний підхід як основу формування інформаційної компетентності вчителя.

Виклад основного матеріалу. Освоєння педагогами нової техніки – це не лише знайомство з новими інформаційними технологіями (ІТ), але й уміння грамотно їх використовувати у своїй професійній діяльності. На думку американського вченого М.Ш.Ноулза, який зробив великий внесок у розвиток теорії і практики освіти, одним з основних завдань у сфері вищої професійної освіти є підготовка компетентних фахівців, які були б здатні застосовувати свої знання в умовах, що змінюються, а «... основна компетенція полягала б в умінні включитися в постійне самонавчання впродовж всього свого життя» [5, с.118].

Відомий російський психолог І.А.Зимня підкреслює, що історичний розгляд становлення понять «компетентність» і «компетенція» допоможе розкрити методологічну сутність компетентнісного підходу. Дослідник відзначає, що «засновником компетентнісного підходу був Арістотель, який вивчав можливості стану людини, що позначається грецьким «*atere*», – «сила, яка розвивалася і удосконалювалася до такої міри, що стала характерною рисою особистості» [3, с.155].

Великий унесок у розробку компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителів вніс П.Ф. Каптерев. Він поділяв усі якості особистості педагога на об'єктивні (міра знання вчителем свого предмету, міра володіння методологією науки і глибина його наукових знань, володіння загальними дидактичними і методичними принципами, здатність проникати і комплексно сприймати особливості дитячої психології) і суб'єктивні (педагогічний талант, творчість і ін.) [4].

Компетентнісний підхід в системі освіти тісно пов'язаний з визначенням поняття «компетентність». Даний підхід дозволяє привести освіту у відповідність з потребами ринку праці в компетентних фахівцях, акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат розглядається здатність людини адекватно діяти в проблемних ситуаціях.

Компетентнісному підходу в освіті сьогодні приділяють велику увагу, оскільки результати професійної підготовки фахівців оцінюються через сукупність певних компетенцій, які формуються, актуалізуються і активізуються в діяльності. Аналіз літературних джерел показав, що основна складність у використанні даного підходу полягає в тому, що немає єдиного визначення і уявлення про компетенції сучасного фахівця.

Характеристика компетентнісного підходу у сфері професійної освіти показала, що компетенція є характеристика (інакше опис) посади, а компетентність – інтеграційна якість людини, орієнтована на вирішення реальних завдань, що визначаються її посадою.

Компетентність є формою виконання діяльності і трактується як наявність певного рівня сформованості знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей, а також внутрішнього світу особистості, її потреб, ціннісних орієнтацій, результатів власної діяльності. Відповідно до цього підходу інформаційна компетентність учителя виявляється в його мотивованій і цілеспрямованій діяльності, що активізується у «вузлові моменти» його професійно-життєвої дороги.

Таким чином, компетентнісний підхід розглядається як розкриття бажаного результату освіти через сукупність різного вигляду компетенцій. На Україні якість цього результату розглядалася як якість освіти.

У описаній ситуації в рамках «знаннєвого» підходу до освіти більше не має сенсу говорити про поліпшення якості освіти, потрібно ставити питання про зміну якості освіти. Визначивши якість освіти як співвідношення між запитом і мірою його задоволення, ми повинні враховувати, що по-своєму формують запит до системи освіти індивід, суспільство, і, нарешті, держава. При цьому замовлення стоується, в першу чергу, нових універсальних здібностей особистості і поведінкових моделей, але не вимог до конкретних знань як до «швидкокопсувного продукту». Ідея компетентнісно - орієнтованої освіти – одна з відповідей системи освіти на соціальне замовлення.

Таким чином, у сучасних умовах багатократно приросту обсягу інформації, швидкої зміни технологій, підвищення вимог до людських ресурсів призначенням системи освіти стає не передача знань і навчальних умінь, як підкреслює академік Б.С.Гершунський, а формування умінь побудувати своє життя на основі отриманих знань, які в цьому випадку перетворюються з мети у засіб [2, с.509].

Професійна компетентність учителя – поняття багатогранне. Зокрема, А.С. Белкін визначає понад 70 компетентностей педагога [1, с.24]. Однією з основних компетентностей на сучасному рівні розвитку освіти є інформаційна компетентність (ІК).

Інформаційна компетентність учителя виявляється в умінні технологічно мислити і передбачає наявність аналітичних, проектних, прогностичних і рефлексивних умінь у засвоєнні і використанні інформації в педагогічній діяльності. Крім того, ІК є складовою частиною інформаційної, технологічної культури вчителя, виконує інтеграційні функції, служить сполучною ланкою загальнопедагогічних і спеціальних знань і умінь.

Компетентнісний підхід дозволив представити інформаційну компетентність як сукупність певних компетенцій, які формуються, актуалізуються і активізуються в діяльності у міру виникнення важливих проблем. Даний підхід забезпечує взаємозв'язок освіти і ринку праці і орієнтує на включення в освіту практико-орієнтованих життєвих проблем і ситуацій.

Враховуючи, що результат навчання і виховання в ідеалі розглядається як усесторонній розвиток особистості, він повинен описуватися стосовно компетентностей, що належать до різних аспектів, кожна з яких відноситимемо до певного типу. Залежно від того, з яких позицій буде побудована модель випускника, види компетенції можуть бути різні.

Так, в рамках освітньої парадигми, згідно з якою засадничою метою освіти є розвиток особистості, розкриття і розвиток її завдатків і здібностей, сутнісних сил і покликання, модель випускника виглядатиме як сукупність компетенцій, що відносяться до тієї або іншої сторони розвитку особистості.

Як вже відмічалось, поняття компетентність складається з набору елементів, які ми позначили як «компоненти». Аналіз робіт дослідників категорії «компетентність» показує, що компетентність певного виду вчені характеризують виразами, які називаються компетенціями. Серед них найчастіше зустрічаються ті, які описують: знання, здібність, умінь, розуміння, навички, відповідальність, звичку та ін. Цей ряд можна продовжувати. Проте, на наш погляд, кожен з перерахованих вище виразів є лише складовою частиною (компонентою) компетентності.

Компетенції є поєднанням характеристик (що належать до знання і його використання, до позицій, навичок і відповідальностей), які описують рівень або міру, до якої особа здатна ці компетенції реалізувати.

Освоєння компетенцій відбувається як при вивченні окремих навчальних дисциплін, циклів, модулів, так і тих дидактичних одиниць, які інтегруються в загальнопрофесійні і спеціальні дисципліни. Підкреслюється узагальнений інтегральний характер цього поняття стосовно «знань», «умінь», «навичок» (але не протилежний до них, а такий, що включає весь їх конструктивний зміст).

Компетенції можна розділити на дві групи: загальні (універсальні, ключові, надпрофесійні) і предметно-спеціалізовані (професійні).

Компетентнісний підхід виступає як новий до цілепокладання в освіті, а компетенція і компетентність стверджуються як нові цільові категорії, що означають зрушення професійної освіти від предметоцентричної орієнтації освітнього процесу до його спрямованості на учня [6].

Найважливішим чинником визнання компетентнісного підходу стає перенесення акцентів від змісту до результатів, від знань до розвитку особистості.

Багато дослідників справедливо говорять про «генетичне коріння» компетентнісного підходу у вітчизняній науці і, перш за все, у психології і педагогіці (комплексний, особистісно-діяльнісний, системно-діяльнісний, аксіологічний, культурологічний, ситуаційно-проблемний підходи; інтеграційний метод, теорія поетапного формування розумових дій, акмеологія, розвиваюче, особистісно - орієнтоване, контекстне навчання і ін.). Відмічається пріоритет формування системного підходу як методологічної основи для вивчення складних об'єктів, що змінюються. При цьому фіксується відсутність загальноприйнятих визначень. Разом з цим, прийняття компетентності як нового об'єкту оцінювання в освітньому процесі гостро ставить дослідницькі завдання, зв'язані як з виявленням особливостей компетентності як об'єкту, так і зі знаходженням адекватних цьому об'єкту методичних процедур оцінювання.

Інформаційна компетентність – одна з основних компетентностей сучасного педагога, що має об'єктивну і суб'єктивну сторони. Об'єктивна сторона виражається у вимогах, які суспільство пред'являє до професійної діяльності педагога. Суб'єктивна сторона інформаційної компетентності визначається індивідуальністю вчителя, його професійною діяльністю, особливостями мотивації у вдосконаленні і розвитку педагогічної майстерності.

Завдання, пов'язані з проблемою формування ІК вчителя, можуть бути розділені на три групи:

- 1) ті, що виражають інтереси суспільства;
- 2) ті, що відображають функції і зміст професійно-педагогічної діяльності вчителя;
- 3) ті, що виражають індивідуальні професійні потреби і інтереси вчителя.

Формування ІК вчителя передбачає:

- освоєння знань і умінь у галузі інформатики і інформаційно-комунікаційних технологій;
- розвиток комунікативних здібностей вчителя;
- уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, аналізувати інформацію, здійснювати рефлексію своєї діяльності та її результатів.

У складі ІК вчителя можна виділити чотири складові:

- 1) мотиваційну – наявність мотиву досягнення мети, готовність і інтерес до роботи, постановка і усвідомлення цілей інформаційної діяльності;
- 2) когнітивну – наявність знань, умінь і здатності застосовувати їх у професійній діяльності, аналізувати, класифікувати і систематизувати програмні засоби;
- 3) операційно-діяльнісну – демонструє ефективність і продуктивність інформаційної діяльності, використання інформаційних технологій на практиці;

4) рефлексивну – забезпечує готовність до пошуку вирішення проблем, що виникають, їх творчого перетворення на основі аналізу своєї професійної діяльності.

Формування ІК вчителя є важливою складовою його професіоналізму. Системне, цілісне уявлення про інформаційну компетентність, виділення її структури, обґрунтування критеріїв, функцій і рівнів її сформованості, дозволяє цілеспрямовано і ефективно організувати навчальний процес в рамках освітньої діяльності, підвищити рівень предметно-спеціальних знань, приймати ефективні рішення в навчальній роботі, цілеспрямовано і системно розвивати учня.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, в аспекті професійної компетентності вчителя визначальну роль грає інформаційна компетентність, формування якої дозволяє цілеспрямовано і ефективно здійснювати діяльність з пошуку, обробки і використання інформації для ефективного використання її у професійній діяльності. Комп'ютерна грамотність виступає тут як складова інформаційної компетентності.

Формування інформаційної компетентності вчителя в цьому контексті є не стільки результатом, скільки процесом, механізмом, що забезпечує безперервність, збереження і відтворення діяльності, визначає стосунки людини з природою, соціумом, найближчим оточенням і самою собою.

Література

1. Белкин А. С. Педагогическая компетентность [Текст] / А. С. Белкин, В. В. Нестеров. – Екатеринбург: Издательский отдел УрГПУ, 2003. – 204 с.
2. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) [Текст] / Б. С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
4. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Каптерев. – М., 1982. – 703 с.
5. Ноулз М. Ш. Современная практика образования взрослых. Андрагогика против педагогики / М. Ш. Ноулз. – М.: Издательский отдел НМЦ СПО, 1998.
6. Темербекова А. А. Компетентностный подход как основа формирования информационной компетентности учителя / А. А. Темербекова // Информатика и образование: границы коммуникаций: сб. науч. ст. – Горно-Алтайск: Универ-Принт, 2009. – С. 68–71.

Т.С. Грицкая

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Полтава

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ

В статье рассматриваются теоретические подходы к понятиям «компетенция» и «компетентность», основные характеристики компетентностного подхода в образовании и его значения для формирования информационной компетентности учителя.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентностный подход, информационная компетентность, информационная компетентность учителя.

T.S. Grtytska

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Poltava

COMPETENCE APPROACH AS THE BASIS OF TEACHER'S INFORMATION COMPETENCE FORMATION

The article views the theoretical approaches to the concepts «competence» and «competency», the basic characteristics of a competence approach in education and its influence on the forming the informative competence of teacher.

Keywords: competence, competency, competence approach, informative competence, informative competence of teacher.